

ЗАКАРПАТСЬКА
АКАДЕМІЯ
МИСТЕЦТВ

ЕРДЕЛІВСЬКІ
ЧИТАННЯ

Міжнародна
науково-практична
конференція

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОВА
ЛЮБЛІНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. МАРІЇ КЮРІ-СКЛАДОВСЬКОЇ (ПОЛЬЩА)
ПОВІТОВИЙ МУЗЕЙ В М. САТУ-МАРЕ (РУМУНІЯ)
МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (М. СВИДНИК, СЛОВАЧЧИНА)
ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА
ЗАКАРПАТСЬКИЙ МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ
МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕНТР «ГАЛЕРЕЯ ІЛЬКО»
ФОНД ІМЕНІ АДАЛЬБЕРТА ЕРДЕЛІ

ЕРДЕЛІВСЬКІ ЧИТАННЯ-2025

МАТЕРІАЛИ

30-Ї МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

УЖГОРОД
28-29 травня 2025

Ч И Т А Н Н Я

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТИ
ЛЮБЛІНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. МАРІЇ КЮРІ-СКЛАДОВСЬКОЇ (ПОЛЬЩА)
ПОВІТОВИЙ МУЗЕЙ В М. САТУ-МАРЕ (РУМУНІЯ)
МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (М. СВИДНИК, СЛОВАЧЧИНА)
ЗАКАРПАТСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМ.Ф.ПОТУШНЯКА
ЗАКАРПАТСЬКИЙ МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ
МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕНТР «ГАЛЕРЕЯ ІЛЬКО»
ФОНД ІМЕНІ АДАЛЬБЕРТА ЕРДЕЛІ

«ЕРДЕЛІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2025»

МАТЕРІАЛИ 30-ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Ужгород, 28-29 травня 2025

Ужгород
Закарпатська академія мистецтв
2025

УДК: 7.03(4+477)+72+745/749+37.013.42
М 58

Редакційна колегія:

ПРИЙМИЧ Михайло Васильович,

*ректор Закарпатської академії мистецтв,
доктор мистецтвознавства, професор
(м. Ужгород, Україна)*

ЛУКОВСЬКА Ольга Ігорівна,

*заступник генерального директора Львівського палацу мистецтв,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор НУ «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

ГАВРОШ Оксана Іванівна,

*проректор з наукової, виховної та творчої роботи
кандидат мистецтвознавства
(м. Ужгород, Україна)*

Володимир КАРАНКІЄВИЧ,

*професор, доктор мистецтвознавства,
Гуманітарно-природничий університет ім. Яна Длугоша,
(м. Ченстохов, Польща)*

ДЖОГАНІК Ярослав,

*кандидат мистецтвознавства, кандидат філологічних наук,
Музей української культури в Свиднику,
(м. Свидник, Словаччина)*

КОЦАН Василь Васильович,

*доктор історичних наук, директор
Закарпатського музею народної архітектури
та побуту, (м. Ужгород, Україна)*

ПРОХНЕНКО Ігор Анатолійович,

*директор Інституту карпатознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
кандидат історичних наук, доцент,
(м. Ужгород, Україна)*

КОФЕЛЬ Олександр Васильович,

викладач кафедри дизайну Закарпатської академії мистецтв

*Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатської академії мистецтв
(протокол № 9 від 06 травня 2025 р.)*

Ерделівські читання : зб. матеріалів Тридцятої міжнар. паук-практ. конф.,
м. Ужгород, 27–29 трав. 2025 р. / редкол.: М. В. Приймич, О. І. Гаврош, О. І. Луковська
[та ін.]. ; упоряд. М. В. Приймич, О. І. Гаврош. Ужгород : Закарпатська академія
мистецтв, 2025. 237 с.

© Закарпатська академія мистецтв, 2025
@Автори статей

КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД XVIII ст. ІЗ ЗРУЙНОВАНОЇ ЦЕРКВИ УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ¹

Володимир МОЙЖЕС,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри археології, етнології
та культурології факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»
(м. Ужгород, Україна)

Ключові слова: Ужгородський замок, руїни церкви, археологічні дослідження, крини, поховання, керамічний посуд

На території Ужгородського замку, у південній частині двору, знаходяться руїни середньовічної церкви. Час зведення все ще викликає дискусії, але відомо, що храм функціонував до 1728 р., коли через пожежу він зазнав великих руйнувань і після цього не відбудовувався [3:199–201; 2:345–346]. Розчистка фундаментів пам'ятки розпочалась у 1978 р. і тривала з перервами до 1987 р. [2:346–347]. У результаті стало зрозуміло, що було декілька етапів будівництва, але без подальших археологічних досліджень точно визначити час спорудження окремих приміщень було неможливо.

Відтак, у 2018 році археологічна експедиція Ужгородського національного університету відновила дослідження цієї пам'ятки [1:120–122]. За чотири польових сезони (2018–2019 та 2023–2024 рр.) було досліджено апсиду, більшу частину центральної нави, частину бокової нави та прибудовану з південного боку каплицю, під якою знаходиться крипта. Загальна розкопана площа склала 280 м². Було отримано вагомі дані та зібрано чисельний речовий матеріал. З-поміж знахідок кераміка є найбільш масовою групою, де, у свою чергу, суттєво домінують уламки посуду модерного часу. Тут окремої уваги заслуговують зразки повністю збереженого посуду або їх розвали, які дали можливість провести реставраційні заходи і повністю відтворити форми. Важливим моментом є і те, що цей керамічний матеріал був виявлений в об'єктах та шарах, що стратиграфічно досить чітко датуються. Відтак, є доцільність проаналізувати саме цей посуд.

Спочатку розглянемо розвали трьох посудин, що були виявлені у верхньому шарі пам'ятки, на рівні підлоги церкви, а саме – де зберіглась частина підлоги, яка була вимощена з цегли. Можемо припустити, що час залягання цих посудин співвідноситься з часом руйнації храму і відповідно вони можуть датуватися 20-ми рр. XVIII ст. Зібраний тут посуд виготовлений якісно на кружальному колі, глиняне тісто без помітних домішок. Випал його відмінний, наскрізний, колір черепка бежевий. Представлений він наступними формами:

¹ Підготовлено за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проекту «Між Сходом і Заходом: фунеральна культура заходу України від XI до XVIII століття. Міждисциплінарний аналіз» № 2023.03/0187.

1. *Корчага*. Горло його вузьке і профільоване, високо виступає над округлим тулубом та оздоблене рядами горизонтальних валиків та врізаних ліній. Тулуб має найбільше розширення у центральній частині, на цьому рівні присутні три врізані лінії. Дно виражене, плитчасте, ледь увігнуте. Глечик оздоблений досить масивною ручкою, що прикріплена до центральної частини горла та найбільшого розширення тулуба. Ззовні та всередині посудина покрита поливою нерівномірного забарвлення – від світло-коричневих до зеленуватих відтінків. Параметри: діаметр вінчика (D) – 2,8 см; діаметр денця (d) – 7,2 см; висота (H) – 30,4 см (Рис. 1, 1).

2. *Тарілка*. Приземиста, відкритого типу. Внутрішня поверхня оздоблена концентричними колами-борознами і рівномірно покрита поливою зеленого кольору. В центральній частині тарілка має різкий згин на зовнішню сторону, вінчик потовщений і заокруглений. Із зовнішнього боку, на місці згину, присутнє невеличке вушко. Дно виділене, плитчасте. Параметри: D – 26,8 см; d – 10,8 см; H – 4,7 см (Рис. 1, 5).

3. *Келих*. Його чаша тюльпаноподібної форми, посаджена на коротку ніжку. Сама ж ніжка відділена від чаші валиком і конічно розширюється до плитчастої основи. Ззовні, під вінчиком та над місцем згину чаші, присутні горизонтальні дрібні борозни, що були нанесені до випалу. Як внутрішня так зовнішня поверхня покрита поливою зеленувато-коричневого кольору. Параметри: D – 8,0 см; d – 5,3 см; H – 8,9 см (Рис. 1, 2).

Наступні три цілі посудини були виявлені при дослідженні крипт, що знаходяться у межах апсиди [1:122]. Вони стояли вертикально на підлозі біля стін. Можемо припустити, що ці посудини були тут залишені під час пограбувань крипт, які відбулись у середині XVIII ст. [2:346; 3:200]. Через це склепіння всіх крипт є зруйновані, поховання знищені, а площа була заповнена будівельним сміттям, що містило і хаотично розкидані людські кістки.

Виготовлені ці керамічні вироби якісно на кружальному колі, глиняне тісто без помітних домішок. Випал відмінний, наскрізний. Представлені наступними формами:

4. *Горщик*. Невеликого розміру. Колір черепка темно-сірий. Вінчик профільований, відігнутий на зовнішню сторону. Горло виражене. Тулуб овальний з найбільшим розширенням в нижній половині. Дно плитчасте. Оздоблений ручкою, що кріпиться під вінчиком та на місці найбільшого розширення тулуба. Поверхня вкрита якісним чорним лощінням. Параметри: D – 9,9 см; d – 6,8; H – 14,5 см (Рис. 1, 6).

5. *Горщик (горнятко)*. Колір черепка червоно-коричневий. Вінчик профільований, трохи відігнутий. Горло та плечика виражені, а найбільше розширення у центральній частині посудини. Дно плитчасте. Оздоблений ручкою, що кріпиться до вінчика та центральної частини тулуба. Вся внутрішня, а також зовнішня поверхня від плечиків вкрита коричневою поливою. D – 7,2 см; d – 5; висота H – 8,1 см (Рис. 1, 3).

6. *Чарка*. Має невеликий але чітко виділений вінчик, що добре відігнутий на зовнішню сторону. Тулуб округлий з найбільшим розширенням в центральній

частині. Дно плитчасте і добре виражене. Поверхня вкрита поливою зеленуватого відтінку. Параметри: D – 4 см; d – 2,8; H – 4,7 см (Рис. 1, 4).

Окремої уваги заслуговує ціла посудина, що була виявлена у похованні чоловіка (♂) 55–65 років. За стратиграфією дане поховання може датуватися у межах другої половини XVII – початок XVIII ст.

7. *Миска*. Вироблена якісно на кружальному колі. Глиняне тісто добре оброблене без помітних домішок. Випал відмінний, колір світло-коричневий. Тулуб миски лінзовидний, а на місці найбільшого розширення декорований трьома горизонтальними врізаними лініями. Вінчик виражений, витягнутий і плавно відігнутий назовні. Дно плитчасте, ледь увігнуте. Миска має вушко яке не виступає над вінцем, прикріплене до вінчика та нижньої половини тулуба. Параметри: D – 16,2 см; d – 7,6 см; H – 7,4 см (Рис. 1, 7).

Отже, розглянувши цілий та реставрований керамічний посуд модерного часу, який був виявлений при дослідженні руїн церкви, що на території Ужгородського замку ми дізнались про форми та технологію його виробництва. Поєднавши археологічні та історичні матеріали є змога його досить чітко датувати, а відтак, мати певне уявлення про гончарство краю у XVIII ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мойжес В. Результати археологічних досліджень церков Ужгорода у 2018 році. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*. Львів: ПРОСТІР-М, 2020. Кн. 4. С. 120–147.
2. Пеняк П. Розкопки замкової церкви Ужгорода. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 2010. Вип. 14. С. 345–353.
3. Тедрик С. Ужгород (Ungvár), Замкова церква. *Середньовічні церкви від Тиси до Карпат*. Ніредьгаза, 2013. Т. 2. С. 196–205.

Рис. 1. Ужгородський замок. Руїни церкви. Керамічний посуд.